

Evrim denince ne anlıyoruz?

Prof. Dr. Akif Tan

1961'de Ankara'da doğdu. 1985 yılında Gülhane Askeri Tıp Fakültesi'ni bitirdi. 1990'da GATA Genel Cerrahi AB Dalı'nda uzmanlık eğitimi aldı. 1996 yılında GATA Genel Cerrahi Ana Bilim Dalı'nda yardımcı doçent olarak göreve başladı. 2002 yılında doçent oldu ve 2004 yılında Kıdemli Albay olarak emekliye ayrıldı. Uzun yıllar Özel İstanbul Medipol Hastanesi Genel Cerrahi Kliniğinde görev yapan Tan, geçtiğimiz yıl İstanbul Medipol Üniversitesi Tıp Fakültesi Genel Cerrahi dalında profesör kadrosuna atandı. Dr. Tan evlidir ve 2 çocuk babasıdır.

İnsanın kendini ve kökenini arayışının bir sonucu olarak ortaya çıkmış olan 19. yüzyıldaki insanın biyolojik evrimi ile ilgili ciddi tartışmalar, günümüzde de Darwincilik, Yaratılışa karşı olma veya dine bilimsel karşı çıkma gibi bir anlayışın savunulması ya da böyle anlaşılacak yaşam biçimi haline dönüşürülmesi gibi bir anlam ifade ettiği için tüm hızıyla devam etmektedir. Türkiye de dâhil birçok ülkede oldukça yaygın ve haremli bir tarzda süren evrim tartışmaları sanıldığı aksine insanlığının binlerce yıldır süren eski tartışmalarından da biridir.

İnsan, insan olarak ortaya çıktığından bu yana çevresinde olan biteni hep merak etti ve nedenini öğrenmeye çalıştı. Gözlediği doğa olaylarının yanı sıra özellikle hayatın ve kendisinin kökenini hep sorguladı. Önce doğayla sonra toplumla sonra da kendisi ile hep bir mücadele içinde oldu. Bu sorgulama ve mücadele etme süreçlerinde antik dönemden bu yana her toplulukta, kültürde kendine özgü bir yaratılış hikâyesi ya da söylencesi oluştu. Avusturalya'dan Afrika'ya, Asya'dan Avrupa'ya dek dünyanın dört bir yanında insan topluluklarının bulunduğu her yerde böyle binlerce hikâye, söylence ortaya çıktı; on binlerce yıl içerisinde değişime uğrayıp birbirinden etkilendi. Sonuçta giderek belli başlı temel yaratılış özellikleri içeren ama hepsi de birbirinden farklı Avusturalya Aborjinlerinin, Amerika yerlilerinin, Çin, Japon, Hint

uygarlıklarının, Kuzey Avrupa, Afrika ya da özellikle Mezopotamya uygarlıklarının hikâyeleri ortaya çıktı.

Aklımızda evrim düşüncesiyle tarih içinde şöyle bir gezintiye çıktığımızda binlerce yıl önce yaşamış birçok kültürde, doğadaki canlılığın evrimsel açıklamalarının yapılmaya çalışıldığını görürüz. Özellikle Antik Yunan'da 2500 yıl önce felsefecilerin Charles Darwin'in evrim kuramından çok da farklı olmayan evrim kavramları geliştirmiş olduklarını bulabiliriz. İlk evrim fikri, Miletli filozof Anaksimandros tarafından ortaya atıldı. Filozof, yaşamın suda başladığını ve canlıların çok daha sonra sudan karaya geçtiklerini, karada geliştiklerini ve insanın da böylece geliştiğini söylüyordu. Arkasından Empedokles, Darwin'in doğal seçim yasasına çok benzeyen bir teoriyi savundu. Bu filozofları gene evrimci söylemleriyle Lössippus, Demokritos ve Epikuros takip etti. Daha sonra materyalist atomcu doğa felsefecileri doğanın, insanın, yaşamın ve dünyanın herhangi bir doğaüstü güç ve kutsal bir müdahale olmadan uzun bir zaman diliminde ortaya çıktığını dillendirmeye başladı. Elbette bu ilk evrimsel düşünceler ve açıklamalar, evrim karşıtı görüşleri de getirdi. Aristo, Plato ve Cicero gibi antik dönemin evrim karşıtı filozoflarının kitaplarında aslında günümüzdeki Darwinizm karşıtı söylemlerdeki argümanların benzerlerinin olduğunu görebiliriz.

Antik dönemi bu tartışmalarla geçirek Ortaçağa geldiğimizde dünyada bilimsel ve filozofik tartışmalarda İslam dünyasının ciddi bir ağırlığı olduğunu görürüz ama aynı tartışmaların günümüzdeki kadar ideolojik olmasa da bu coğrafyada da boy gösterdiğini fark ederiz. Evrimci görüşler, Arap - İslam dünyasında belli bir ön yargı olmaksızın antik dünya çevirileri ile birlikte hızla taraftar bulmuştur. İslam dünyasının ilk biyolog felsefecilerinden El-Cahiz, hayvanlar üzerine verdiği eserlerde evrime özellikle çok yer verirken; İbn-i Miskeveyh, El-Biruni, Alhazen, Nasır Tusi ve İbn-i Haldun gibi İslam coğrafyasının ünlü âlim ve düşünürleri de evrim kavramını benimsemiş ve geliştirmeye de çalışmışlardır.

Ortaçağın sonlarındaki Kilise baskısıyla Batıda evrimci ve doğacı görüşler unutulmaya başlanmışken girilen Rönesans'la birlikte tekrar entelektüel bir heyecanla kilisenin zorlama doğa ve tarih görüşünün dışına çıkılabileceği anlayışı 18 ve 19. yüzyıldaki keşifler çağına kadar insanlığı taşıdı. Charles Darwin kendi evrim kuramını ortaya atıp "türlerin kökeni"ni yayımladığında, artık ortam bu tartışmalarda evrimin daha ağır bastığı bir yola girmişti. Bu tarihte sadece evrim kuramını hazırlayan koşullar olgunlaşmamış, aynı zamanda kuramın kendisi de daha önceki evrim kuramları ve temel hatlarıyla belirmiş, evrimci dünya görüşü doğa ve toplum bilimlerinin temel omurgası haline gelmişti. Bu

nedenle binlerce yıldır insanlık tarihinde sakin, basit tartışmalar, farklı açıklama ve söylemler olarak gördüğümüz evrimcilik, artık köklü izah tarzı, ortaya koyduğu deliller ve birikimlerin getirdiği sarsıcı etkisiyle evrimciliği doruk noktasına taşımış oldu.

Charles Darwin'in Beagle seyahati sonrası edindiği görüşleri ve yıllarca yazışmalardan sonra toparlayıp kanıtlarıyla sunduğu ama yayımlamak için bazı çekincelerden dolayı 20 yıl beklediği "türlerin kökeni" yayımlanır yayımlanmaz çok büyük ilgi gördü. Sadece bilim çevreleri tarafından değil, kilise ve dindar insanlar tarafından da hemen alınıp tartışılmaya başlandı. Uzun yıllar popüleritesini koruyan ve daha çok din-bilim arasında bir çatışma olarak gelişen tartışmalar, bilim çevrelerinde hızla taraftar bulup kabullendi ve toplumda çeşitli kesimlerde devam eden tartışmalar bilim çevrelerinde genellikle bitmiş oldu. Toplumda evrime karşı; akıllı tasarımcılık, evrimsel yaratılışçılık, teistik evrimcilik, agnostik evrimcilik, materyalist evrimcilik gibi çeşitli ara görüşler hala daha tartışılmalı da kuramın yanında ya da karşısında olanlar bulunsada da bilim çevrelerinde 19. yüzyıl sonu itibarıyla hâkim görüş, insan ve canlıların evrim teorisiyle izah edilmesi olarak belirginleşti.

Her ne kadar evrimci düşüncenin bilhassa Darwin sonrasında dine karşı olmak şeklinde algılanması Kilise öğretileri hatta İncil'in insanın, evrenin, dünyanın yaratılışı hakkındaki çelişkileri nedeniyle bilimsel veriler karşısında ve gerçek sorulara yeterli cevapları vermeyişi ise de bu tarihten itibaren bilim çevreleri tarafından bilhassa kiliseye karşı daha çok bir özgürlük alanı arayışı olarak kullanılmıştır. Bu nedenle de günümüzde tüm dünyada daha çok okul eğitimi ve müfredatının tartışmalarında kendini göstermektedir. Aynı dönemlerde benzer tartışmaları da beraberinde getiren Freud, Marx gibi filozof araştırmacıların teorilerine bağlı akımların bir sona ulaşmış olmasına rağmen Darwin'in evrim teorisine bağlı tartışmalar hala devam etmektedir. Darwin' in yeni bir biyolojik kavrayış ortaya koyması, türlerin transmutasyonunu doğal bir görünüm olarak açıklaması, aynı yıllara denk gelen jeolojik tanımlama ve sistematoloji ortaya koymasıyla örtüşmesi, paleontolojik gelişmelerle fosillerin farklı katmanlarda bulunmaya başlaması, fosil kayıtlarında ve yaşayan canlılardaki çeşitliliğin teorisinin karanlık köşelerine hala kanıt taşıyor olması nedeniyle tartışmaları devam ettireceğini de göstermektedir.

Aradan geçen bunca zamanın ardından dünyada evrim teorisine genel olarak bakış açısı ne durumdadır, insanların bu tartışmaları algılayışı zaman içinde

nereye gelmiştir diye sorgularsak yapılan son yıllardaki bazı analitik çalışmalardan bahsetmek gerekir. Bu nedenle yapılan anketlerde, 2005 yılında 34 Avrupa ülkesini ve Amerika ile Türkiye'yi kapsayan çalışmalar hayli ilginç sonuçlar göstermiştir. Bu araştırmada İzlanda, Danimarka, İsveç gibi kuzey Avrupa ülkelerinde % 80 gibi evrim teorisini kabul etme oranı gösterirken bu oranlar İsviçre, Polonya, Portekiz gibi Avrupa ülkelerinde % 50'ye düşmüş, en az kabul oranının görüldüğü Amerika ve Türkiye'de %25 oranları görülmüştür. Kabul oranının düşüklüğü noktasında bu iki ülke birbirine hayli benzer olsa da aslında çok farklı yerel nedenlerden dolayı bir evrim karşıtlığı olduğu söylenebilir. Türkiye'de bu karşıtlık, Müslüman bir ülke olmasının, geleneksel toplum anlayışında evrimin bir materyalizm olarak veya dinsizlik gibi algılanmasının en sık nedeni olduğu söylenebilir. Avrupa ve Amerika'yı kapsayan araştırmalarda (2002- 2003) "Evrim kesinlikle yanlış veya kesinlikle doğru" yanıtlarının araştırılmasında 9 Avrupa ülkesine göre Amerika'da "kesinlikle yanlış" oranı farklı bir şekilde yüksek bulunmuştur. Yine anket çalışmalarının verilerinden hareket edersek, halkın "evrim veya yaratılışçılık konusunda, "Kim tarafından bilgilendirilmek daha güvenilirdir?" sorusuna cevapta, "Bilim insanı" cevabının öne çıkması önemli olduğu gibi, bilim insanları arasında yapılan çok uluslu analizlerde evrimci görüşün çarpıcı bir farkla önde olduğu görülmektedir. Yine evrimcilik ile dindarlığın karşıtlığına göre yapılan analiz çalışmalarında, dindarlığın geleneksel göstergeleri bakımından akademisyenlerin, toplumun geneline göre çok daha az dindar olduğu fakat dindar ailelerde yetişenlerin akademisyen olduktan sonra daha da dindar olma eğilimi gösterdiği izlenmiştir.

Bu analizlerde 19. yüzyıldan sonra Protestanlığı ve Katolikliği ile öne çıkan Amerika'daki ve Müslüman bir ülke olarak Türkiye'deki evrim teorisi karşıtlığı öne çıkmaktadır. Türkiye'de Darwinizm tartışılmadan toplum tarafından reddedilirken bilim çevrelerince kabul edilerek okul eğitiminde müfredata alınmış ve bu haliyle Amerika'da ciddi eğitim merkezli tartışmalara neden olmuştur.

"Türlerin kökeni"nin ABD'de yayımlanmasıyla birlikte toplumda ve bilim çevrelerinde genel bir kabul görmesiyle okullarda da biyoloji derslerine girmeye başlamış, bu da toplumda bir karşıtlık doğurmaya başlamıştır. Hatta Darwin'in Alman militer milliyetçiliğini körüklediğine dair ciddi iddialar ortaya atılmıştır. Bu nedenle önce okullarda evrimin öğretilmesine bir karşı çıkış geliştirse de, 1930'dan beri kitaplardan dışlanan evrim konusu 1960'larda ders kitaplarına

Belki de bu konudaki tartışmaları ideolojik ve dini algılamaların dışında tutarak Darwin öncesi dönemdeki halinde saf bir kendi kökenini arayışın bilimsel ve teolojik yolu olarak görmek, tartışmaları verimli bir noktaya taşıyabilir.

tekrar girmeye başlamış; böylece toplumu meşgul edip tartıştıracak bir sıra hukuksal davalar ortaya çıkmıştır. Evrimin popülerleşmesini sağlayan ünlü Oxford tartışması gibi Amerika'da da evrimin eğitimdeki yerini sorgulayan, 1968 de Arkansas, 1971'de Kurtzman, 1982'de Mc Lean ve 1987'de Aguilard davalarıyla bu çatışmalar ve karşı davalarla toplum tartıştırılmıştır. Sonunda hukuksal davaların bir çözüm olmayacağı anlayışı ile Amerika'da 20. yüzyılda Henry Morris'in başını çektiği "yaratılış bilimi" ile evrime bir cevap verme gereği duyulmuştur. Evrimdeki başlangıç, süreçler ve zamanla ilişkinin açıklanmasına, bilim ve teolojinin kullanılmasıyla hem yaradılışın zamanı ve sürecin, tufan üzerinden izah edilmesiyle bir karşılık verilerek ve daha çok bilim çevrelerine odaklanarak yazılan "yaratılış tufanı" adlı eserle bir karşı duruş sergilenmek istenmiştir. Böylece günümüzde Amerika'da okullarda evrimin, yaratılışçılığın ve akıllı tasarım anlatımının hemen hemen eşit şekilde anlatıldığı bir eğitime gelinmiştir.

Amerika'da toplumun evrimi tartışma süreçlerinden de rahatça görülebileceği gibi tüm dünyada hala daha evrimin toplumlarca kavranması ve yaşanmasında ciddi farklılıklar, bazen sert karşı çıkışlar ve bazen tartışmasız kabullenmeler olabilirken eğitimde evim kendisine kalıcı bir yer bulmuş, bilim dünyasında ağırlığını oturtmuş, eğitim süreçlerinde ise hala tartışılmaya devam edilmektedir. Belki de bu konudaki tartışmaları ideolojik ve dini algılamaların dışında tutarak Darwin öncesi dönemdeki halinde saf bir kendi kökenini arayışın bilimsel ve teolojik yolu olarak görmek, bu tartışmaları verimli bir noktaya taşıyabilir.